

## SIMION BĂRNUȚIU – „PROFESORIUL FILOSOFIEI” – ÎN LUMINA „AUZITORILOR” ROMÂNI

TITUS LATES

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

**Simion Bărnuțiu – “The Philosophy Professor” in the Memory of his Romanian Students.** This study offers a perspective on the reception of Simion Bărnuțiu’s contributions to teaching philosophy at Blaj and Iași, over a period of more than 150 years, collecting appraisals on the meaning and quality of his lectures (only part of which were edited). In light of this research, Simion Bărnuțiu emerges as an important figure, not only of the Romanian philosophical education – as he taught the first courses on philosophy in Romanian – but also as an important figure of the history of Romanian philosophy. His lectures on metaphysics, logic, aesthetics, the history of philosophy and the philosophy of law, but also on (empirical) psychology and pedagogy are comprehensive, consistent and show evidence of originality. This study also highlights the fact that Bărnuțiu’s socio-political activity and thinking developed and evolved on the above mentioned philosophical basis.

**Keywords:** Romanian philosophy, philosophy in Romanian, philosophical education, philosophical disciplines, socio-political activity and thinking.

### I

Am așezat în titlu sintagma pe care o folosește Alexandru Papiu Ilarian în *Istoria românilor din Dacia Superioară* (1851), în care, într-o secțiune dedicată filosofiei germane în Blaj, menționează că „professoriuul filosofiei *Barnuti*u înco la a. 1831. introdusse in Blasiu *dreptulu firei*, éra acumu pe la a. 1834. quellu d’ântâiu incepe a propune *dreptulu firei in limb’a romana* – intarindu prin aquésta incercare addeverulu quellu cunoscutu de tote natiunile luminate, quo sciinti’a numai in limb’a materna se pote invetià cu folosu”; puțin mai jos adaugă: „Professoriuul *Simeone Barnuti*u lassându-se de notariatulu consistoriale, que-lu dusse dela 1835. – 39. si appucându-se erosi de filosofia la 1839. tradusse tota filosofi’a lui *Krug* si o propunea in limb’a natiunale pe aquellu tempu tocmai, cându se pregatea stingerea limbei si nationalitatei romane in dietele ungueresci, invetiandu totdeodată pe tinerii romani drepturile quelle innascute personali de libertate si equalitate atunci cându romanulu anco nu se socotea de persona dupo legile tierrei”<sup>1</sup>. Aceeași informație o avem în

<sup>1</sup> A. Papiu Ilarian, *Istori’a romaniloru din Daci’a Superiore*, tom. I, Vienna, 1851, p. 227–231. Ed. a 2-a, 1852.

*Părți alese din istoria Transilvaniei* (1889–1892), unde George Barițiu ne spune că „în același timp – [1834–1836] – Simionu Barnutiu începuse a propune studiul *Dreptului naturei* în limbă română, pe când același studiu era permis să se propună numai în Clușă la facultatea juridică, era acolo încă numai după o anumită sistemă...”, precizând și atmosfera de studiu: „Studentii sorbeau cu sete prelegerile lui Barnutiu din *Dreptul naturei* și preste totu din filosofii germană, ale carei sisteme tocmai în acei ani își dedeau în capete”<sup>2</sup>.

Cea de-a doua sintagmă îi aparține lui Simion Bărnuțiu însuși care, într-o scrisoare către George Barițiu din Blaj, la 5/17 octombrie 1839, scrie: „am socotit să scap pe încet și în câtă mă voi lăsa împrejurările din afară, filosofia din jugul și robia limbii latinești (batâr pe jumătate), în care gemînd și înădușită fiind de la începutul scoalelor din Blaj, pînă în ziua de astăzi, tare puțin au luminat mințile auzitorilor români, și au fost după toată etimologia cuvîntului și înțelesul, numai roabă teologiei; da nu roabă, ce merge cu lumina aprinsă înaintea Dimniă-sa, ca atunci tot ar mai fi ceva și roabă care-ai poartă slepu din dărăpt”<sup>3</sup>.

O primă prezentare a filosofiei profesate de Bărnuțiu a fost făcută de fostul său coleg, Alessandro I. Gheorghiu, doctor în drept și profesor de economie politică, la 1 iunie 1866 cu ocazia inaugurării bustului său în aula Universității din Iași. În discursul său a spus despre cel elogiât: „Ca filosofu spiritul său și învătăturile sale sunt universale. Principiile și ideile lui sunt într-o perfectă armonie cu principiile și ideile celor mai eminenti profesori din punctele cele mai extreme ale globului. / Elu baseza Filosofia morale pe *sentimentu* și *benevolentia*: sentimentul îl considera ca fontana originară a tuturor virtutilor, era benevolentia neinteresată să se ocupe de fericirea altora, de binele public, și de interesul general. / Dar precum vedem în toate studiile sale, elu nu se mulțimesce numai de a urma pe cutare sau cutare învățat, spiritul său nu numai că se opune acestui exclusivism, dar precum în toate ideile cele mari îl vedem că se ridică mai presus de opiniile și învățăturile profesorilor săi, asemenează aci elu baseza Filosofia morale pe un sentiment și mai puternic, pe *simpatia*. // ...Simeone Barnutiu este filosoful simpatiei. Teoria sa, ca și a lui Adam Smith, triumfă asupra lăsimii și a egoismului, care concentrează toată viața morală a individului în sine însuși și care îl desparte de societatea genului uman, precum și de acel stoicism exagerat care refuză rațiunii ajutorul sentimentului și care condamnă pe omul să trăiască izolat și retras în sinul societății. / După densul legea morale private este *simpatia*, legea jureprudenței naturale, *justitia*; era principiul fundamental și regenerativ al societății umane și a individului e *libertatea lucrului*. Scopul societății e *fericirea tuturor*”<sup>4</sup>.

<sup>2</sup> George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, În edițiunea autorului/ Tipografia W. Krafft, 1889, p. 633.

<sup>3</sup> Apud. „Tribuna poporului” (Arad), anul VII, nr. 43, 5/18 martie 1903, p. 1. [În cadrul rubricii *George Barițiu și amicii săi*, editată de G. Bogdan-Duică].

<sup>4</sup> Alessandro I. Gheorghiu, *Elogiul lui Simeone Bărnuțiu pronunțat la 12 iunie 1866 cu ocazia inaugurării bustului său în Aula Universității din Iași*, Iași, Tipăriul Tribunei Române, 1866, pp. 17–20.

După memoria prelegerilor, a urmat o altă etapă în cunoașterea moștenirii lui Bărnuțiu, prin publicarea de către elevii săi a câtorva dintre cursurile sale, ținute la Iași: *Dreptul public al Românilor* (1867), *Dreptul natural privat* (1868), *Dreptul natural public* (1870), *Pedagogia* (1870), *Psichologia empirică și Logica* (1871). Dintre acestea, *Dreptul public al Românilor* conține și o notiță biografică<sup>5</sup>.

Schimbarea regimului politic, în 1866, prin instaurarea monarhiei, a oferit însă cadrul ca Titu Maiorescu, rivalul său, să publice pamfletul *Contra școalei Bărnuțiu* (1868)<sup>6</sup>. Același, la reeditarea din 1893 în *Critice*, putea deja să adauge, într-un post-scriptum: „școala lui Barnuțiu, ai cărei adepți se grupaseră sub numele de «fracțiune liberă și independentă», a dispărut din viața noastră publică, și nici nu putea să fie altfel după confuzia de idei istorice și erorile de principii juridice, pe care se întemeiasă»<sup>7</sup>.

Dar, deși „școala lui Bărnuțiu” a fost risipită, profesorul de filosofie Bărnuțiu a rămas în conștiința multora, și opera lui a continuat să rodească. Un ecou deosebit l-au avut cursurile sale de estetică. Ion Pop Florantin l-a amintit în partea I a *Esteticii* sale, cea dintâi estetică care s-a publicat „la noi la români”<sup>8</sup>. I. P. Eliade l-a menționat în *Istoria universală a pedagogiei* (1880)<sup>9</sup>. Aron Densușianu, în *Istoria limbii și literaturii române* (1885), consideră discursul ținut la 2/14 mai 1848 în „marea adunare a Românilor de peste munți în Câmpul Libertății de la Blaj”, o „capū-d’operă de elocință”<sup>10</sup>. Un loc în istoria literaturii îi vor oferi, la începutul secolului XX, Nicolae Iorga<sup>11</sup> și Gheorghe Adamescu<sup>12</sup>. Nicolae Iorga i-a dedicat un medalion („Amintirea lui Simion Bărnuțiu”) și în volumul *Oameni care au fost* (1911)<sup>13</sup>.

O amplă schiță biografică care se referă la ideile și lucrările lui Simion Bărnuțiu a fost publicată în mai multe numere consecutive ale periodicului „Amiculu familiei” din Gherla, începând cu numărul 1 din 1890<sup>14</sup>, în care se încearcă să se zugrăvească „îconă măreță ce ne înfașisieză viēta lui”, încercând și să îndrepte o

<sup>5</sup> *Dreptulu publicu alu Romaniloru*, Iasi, 1867, pp. VII–XXXVI.

<sup>6</sup> Titu Maiorescu, *Contra școalei Bărnuțiu*, Iasi, Edițiunea și imprimeria societății Junimea, 1868; apărut inițial în „Convorbiri literare”, I, nr. 20, 15 dec. 1867; 21, 1 ian. 1868; 23, 1 febr. 1868; 24, 15 febr. 1868.

<sup>7</sup> Idem, *Critice (1867–1892)*, vol. III, ed. nouă și sporită, București, Editura Librăriei Socec & comp., 1893, p. 75.

<sup>8</sup> [I. P.] Florantin, *Estetica, sciintia filosofica despre frumos și arte*, partea I: *Estetica generala: frumosul*, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1874, p. VIII.

<sup>9</sup> I. P. Eliade, *Istoria universală a pedagogiei*, Ploiesci, Typographia Ioan G. Costescu, 1880, p. 305.

<sup>10</sup> Ar. Densușianu, *Istoria limbii și literaturii române*, Iași, Tipografia Națională, 1885, p. 222. Ed. a 2-a: Iași, Tipografia H. Goldner, 1894, p. 274.

<sup>11</sup> Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea*, vol. III: *Anul '48 și urmările sale...*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 300, 301.

<sup>12</sup> Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, București, Editura librăriei „Universala” Alcalay & Com. (Biblioteca pentru toți), 1913.

<sup>13</sup> Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost. Amintiri și comentarii*, Vălenii de Munte, Neamul Românesc, 1911, pp. 313 – 315.

<sup>14</sup> *Simeonū Bărnuțiu. (1808–1864.) – Schiță biografică, – ideile și lucrările lui*, în „Amiculu familiei” (Gherla), anul XIV, 1890, nr. 1, pp. 1–6; nr. 2, pp. 21–25; nr. 3, pp. 41–43; nr. 4, pp. 53–55.

serie de greșeli strecurate în biografiile de până atunci<sup>15</sup>. În continuare, în paginile revistei s-au publicat pagini din manuscrisele bărnățiene. O însuflețită biografie a publicat și Ioan Rațiu în 1908, în revista „Luceafărul” din Sibiu<sup>16</sup>, după ce l-a cuprins în volumul său de evocări *Dascălii noastre* (1908)<sup>17</sup>.

Imaginea „profesorului de filosofie Bărnuțiu” este păstrată și în multe împrejurări din luptele politice ale timpului. G. Barițiu îi acordă spații largi în desfășurarea evenimentelor din 1948–1949, în lucrarea deja amintită. M. Strajanu și-a intitulat un articol „Rolul lui Simion Bărnuțiu în 1848”<sup>18</sup>. Cu un ecou al activității „magistrului” de la Iași ne întâlnim și în *Istoria partidelor politice* (1910) a lui A. D. Xenopol<sup>19</sup>.

Tot la începutul secolului XX, G. Bogdan-Duică, într-un articol mult citat de atunci, l-a enumerat pe Bărnuțiu, printre kantienii români<sup>20</sup>. În această companie, îl vom regăsi la mulți dintre autorii ulteriori: Ioan Petrovici<sup>21</sup>, I. E. Torouțiu<sup>22</sup>, Gheorghe I. Poalelungi<sup>23</sup>, Simion Ghiță<sup>24</sup>, Radu Pantazi<sup>25</sup>, Radu Tomoioagă<sup>26</sup>, Mircea Flonta<sup>27</sup>, Suzana și Avram Andea<sup>28</sup> – dacă ar fi să ne referim doar la câteva dintre lucrările tematice.

<sup>15</sup> La cele deja citate putem adăuga: *Funerariile lui Simeon Bărnuțiu*, Iasi, Tipografia Buciumului Român, 1865; Iosifu Vulcanu, *Panteonulu romanu. Portretele si biografiile celebriatiloru romane*, Pesta, cu tipariulu lui Alesandru Kocsi, 1869, pp. 43–46; *Dr. Simeonu Bărnuțiu*, în „Amiculu Poporului. Calendariu pe anulu comunu 1865”, compusu de Visarionu Romanu, anulu V, Sibiu, Tipariulu si provedietura lui S. Filtsch, 1865, pp. 52–66; *Serbare funebră în memoria lui Simeone Bărnuțiu*, în Anuarul general al Ministerului Instrucțiunii Publice din România pe 1863–1864, București, 1866; Ion M. Popu, *Simion Bărnuțiu*, în „Amicul școalei”, 1866.

<sup>16</sup> Ioan Rațiu, *Simeon Bărnuțiu (1808–1864)*, în „Luceafărul” (Sibiu), anul VII, nr. 15, 1 August 1908, pp. 355–365.

<sup>17</sup> Ioan Rațiu, *Simeon Bărnuțiu (1808–1864)*, în *Dascălii noastre. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară*, Balázsfalva – Blaj, Tipografia Seminarului gr.- cat., 1908, pp. 67–71.

<sup>18</sup> M. Strajanu, *Rolul lui Simion Bărnuțiu în 1848*, în „Luceafărul” (Sibiu), anul XIII, nr. 10, 16 maiu 1914, pp. 287–292.

<sup>19</sup> A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice din România*, vol. I (al *Istoriei românilor*, vol. IX): *De la origini până la 1866*, București, Albert Baier, 1910, pp. 504–506.

<sup>20</sup> G. Bogdan-Duică, *Cantiani romîni*, în „Sămănătorul”, anul III, nr. 6, 8 febr. 1904, pp. 81–84.

<sup>21</sup> I. Petrovici, *Kant și cugetarea Românească*, în „Revista de filosofie”, tomul X, nr. 1–2, 1924, pp. 1–10. Reed. în „Revista de filosofie”, tomul LI, nr. 3–4, 2004, pp. 351–360.

<sup>22</sup> I. E. Torouțiu, *Immanuel Kant în filosofia și literatura română*, București, Tipografia Bucovina, 1925.

<sup>23</sup> Gheorghe V. Poalelungi, *Filosofia românească și influența germană*, Galați, Tipografia Ziarului „Curajul”, 1943, pp. 14, 15.

<sup>24</sup> Simion Ghiță, *Semnificația și particularitățile kantianismului în evoluția filozofiei românești*, în „Revista de filozofie”, tomul XXI, nr. 6, 1974, pp. 743–749.

<sup>25</sup> Radu Pantazi, *Filozofia lui Kant în România în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista de filozofie”, tomul XXI, nr. 6, 1974, pp. 755–759.

<sup>26</sup> Radu Tomoioagă, *Immanuel Kant și cultura română*, în *Personalități și tendințe în perioada pașoptistă*, ed. îngrijită, postf. și bibliografie de Vasile Vetișanu, București, Editura Minerva, 1976, pp. 246–259.

<sup>27</sup> Mircea Flonta, *Kant în cultura filozofică românească*, în *Cum recunoaștem pasărea Minervei? Reflecții asupra percepției filozofiei în cultura românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998, pp. 201–239.

<sup>28</sup> Suzana Andea, Avram Andea, *Cultura românească de la Aufklärung la filosofia kantiană*, în *Structuri transilvane în epoca Luminilor*, Cluj-Napoca, 1996, pp. 163–185.

## II

După Unire, în prima istorie a filosofiei românești, Simion Bărnuțiu ocupă un loc important. În volumul *Filosofia românească*, apărut în 1922, Marin Ștefănescu ne spune că „în ceea ce privește filosofia sa, Bărnuțiu, ca transilvănean, a fost înrăurit de doctrina kantiană; iar prin studiile sale din Italia, el a fost influențat de cugetarea italiană. Dar fondul ideilor sale e echilibrul românesc”. Subliniază „naționalismul de care sunt animate atât filosofia Dreptului cât și Pedagogia sa” și apreciază că „în privința filosofiei prime, a metafizicei sale, Bărnuțiu este un creștin raționalist, care vede în religie un fundament al Moralei și invers, și profesează toleranța pentru orice doctrină”. Consideră, în final, că „celebrul discurs de pe câmpia libertății dela Blaj din 1848” în care Bărnuțiu „cere libertatea pentru nația sa, dar nu împotriva altora, ci spre binele tuturor” este „fructul filosofiei românești”, încununând „sistemul lui Bărnuțiu”, care este „unul din cele mai puternice înfățișări ale filosofiei românești”, și „poate sta cu mare cinste alături de cele mai înalte concepții morale ale omenirii”<sup>29</sup>.

Caracterizările de mai sus sunt cu atât mai demne de remarcat, cu cât în următoarea istorie a filosofiei românești, cea a lui Nicolae Bagdasar<sup>30</sup>, Simion Bărnuțiu abia dacă va mai fi enumerat printre „inspiratorii din Kant” și atât. Abia în partea de Pedagogie a volumului V din *Istoria filosofiei moderne – Filosofia românească dela origini până astăzi* – publicat sub egida Societății Române de Filosofie (Omagiu profesorului Ion Petrovici), în 1941, elaborată de Ștefan S. Bărsănescu, Bărnuțiu va fi menționat distinct, printre „primii autori români de lucrări de pedagogie sistematică”, remarcându-i-se și vederile proprii din capitolul „Cultura spiritului național” al *Pedagogiei* sale, în care „pune problema educației în acord cu dotațiunea etnică”<sup>31</sup>.

Intervalul dintre cele două apariții reprezintă însă perioada în care au fost editate două dintre monografiile de referință asupra lui Simion Bărnuțiu.

Prima este *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu* de G. Bogdan-Duică, apărută sub egida Academiei Române, în colecția „Studii și cercetări”<sup>32</sup>. Bazându-se pe aproape toată bibliografia anterioară, G. Bogdan-Duică prezintă în prima parte a lucrării viața lui Simion Bărnuțiu, fiind atent la studiile sale filosofice și juridice și la activitatea profesorală de la Blaj și de la Iași. În partea a doua, trece în revistă multe din aprecierile anterioare asupra gândirii lui Bărnuțiu. Întrucât credea că „figura lui Bărnuțiu a trecut în istorie fără multe legături directe cu prezentul” și întrucât „știa” că „despre originalitate, la el, nu poate fi vorba”, e de părere că

<sup>29</sup> Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, București, Editura Caselor Naționale, 1922, pp. 134–139; idem, *Filosofia românească*, st. introductiv, îngrijire de ed. și note de Constantin Schifirneț, București, Editura Historia, 2008, pp. 222–229.

<sup>30</sup> N. Bagdasar, *Istoria filosofiei românești*, București, Societatea Română de Filosofie, 1940; idem, *Scrieri*, ed. îngrijită, intr. și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Eminescu, 1988, pp. 1–340; idem, *Istoria filosofiei românești*, București, Profile Publishing, 2003.

<sup>31</sup> *Istoria filosofiei moderne*, vol. V: *Filosofia românească dela origini până astăzi*, București, Societatea Română de Filosofie, 1941, pp. 669–671.

<sup>32</sup> G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, Cultura Națională, 1924.

aprecierile citate (și altele) nu pot pretinde o discuție amănunțită, „care – dacă s’ar face – nu ar duce la niciun rezultat de utilitate actuală”, încearcă doar să lămurească, „din pur interes literar-istoric”, legăturile lui Bărnuțiu cu filosofia germană și să dezvăluie izvoarele sale științifice. E de părere că „cercetarea trebuie dusă până la capăt, deoarece trebuie dovedit că: *importanța științifică a lui S. Bărnuțiu nu constă în introducerea ideilor dreptului natural la Români: ele erau de mult între noi; ci constă într’o reîntroducere, pe baze mai serioase, cu stăruință mai mare și cu aplicarea lor consecventă la aprecierea întâmplărilor politice prin care nația trece, prin care trece toată nația*”<sup>33</sup>. Revenind la filosofia lui Bărnuțiu în Blaj, își rezumă judecata că: „Fundamentul filozofic la Krug devine la Bărnuțiu critica societății în care el trăiește; aplicațiile se adaogă și ele sunt naționale; dar forma rămâne departe de stilistica lui Krug. Bărnuțiu este, la 1842, un Krug simplificat”<sup>34</sup>. Dovedește că Sibiul sășesc – unul dintre locurile în care Bărnuțiu și-a făcut studiile – a consolidat în mintea lui Bărnuțiu „sistemul dreptului natural”, fiind și locul în care a cunoscut „opera juridică a marelui Savigny”. Se oprește apoi pe rând asupra filosofiei discursului de la Blaj, filosofiei dreptului, și logicii, psihologiei și pedagogiei lui Bărnuțiu, probând cu exemple sursele filosofiei acestuia. În încheierea părții a doua, Bogdan-Duică spune că, opera lui Bărnuțiu, „deși eră lipsită de originalitate”, „deschideă vămile minților românești importând idei *nouă*”<sup>35</sup>. În partea a treia, autorul a adunat pagini din publicistica și corespondența lui Bărnuțiu, volumul constituind astfel și o sursă documentară pentru viitorii cercetători.

Acest fond documentar a fost îmbogățit în epocă de numeroase alte apariții editoriale. Aurel A. Mureșianu a ilustrat cu documente prezența lui Simion Bărnuțiu „în preajma marelui adunări naționale a românilor din Ardeal și Ungaria din 3/15 maiu 1848”<sup>36</sup>; chiar G. Bogdan-Duică a publicat cu puțin timp în urmă un *notes* cu însemnările lui Bărnuțiu<sup>37</sup>; Alexandru Marcu a investigat perioada de studii din Italia<sup>38</sup>, Coriolan Suciuc a publicat corespondența lui Bărnuțiu cu Ioan Maniu și „crâmpie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni”<sup>39</sup>, Enea Hodoș a publicat noi pagini „din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi”<sup>40</sup>.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 142.

<sup>34</sup> *Ibidem*, p. 154.

<sup>35</sup> *Ibidem*, p. 186.

<sup>36</sup> Aurel A. Mureșianu, *Simion Bărnuțiu în preajma marelui adunări naționale a românilor din Ardeal și Ungaria din 3/15 maiu 1848*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidieceșane, 1921. [Retipărire din rev. „Transilvania”].

<sup>37</sup> G. Bogdan-Duică, *Notes-ul de însemnări al lui Simion Bărnuțiu*, în „Anuarul Institutului de istorie națională” (Cluj), II, 1923, pp. 205–232.

<sup>38</sup> Alexandru Marcu, *Simion Bărnuțiu și Pietro Monti*, în: *Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor și foștilor săi elevi*, București, 1927, pp. 251–256; idem, *Bărnuțiu student la 46 de ani în Italia*, în „Revista Fundațiilor Regale, anul II, nr. 11, nov. 1935, pp. 444–447; idem, *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, București, 1935.

<sup>39</sup> Coriolan Suciuc, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuțiu*, Blaj, Biblioteca Seminarului, 1929; idem, *Crâmpie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni*, Blaj, 1938.

<sup>40</sup> Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, Tipografia Oct. L. Vestemean, 1944.

Cea de-a doua monografie este una mai specializată: *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu* de Petre Pandrea, apărută în colecția „Biblioteca de filosofie românească” de la Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, în 1935<sup>41</sup>. Lucrarea are la bază o teză de doctorat, și este încadrată chiar în prefață într-un „lanț de modeste monografii și analize care vor pregăti, poate, o «Istorie a doctrinelor politice românești»”. Ea vine în urma câtorva articole publicate de autor pe aceeași temă<sup>42</sup>. După o prezentare sumară a vieții lui Bărnuțiu, Petre Pandrea clasifică argumentele din manifestul bărnuțian de la 1848, identifică și comentează izvoarele din manifest, rezumând apropierea dintre doctrina lui Bărnuțiu și Savigny, stabilește relațiile dintre dreptul natural cu morala, remarcă actualitatea metodei recomandate de Bărnuțiu în problema codurilor, urmărește „cinci teze bărnuțiene de filosofie politică” în polemica Bărnuțiu-Maiorescu, face o analogie între două momente din teoria statului habsburgic: Bărnuțiu (sec.XIX) și Kelsen (sec. XX) și oferă o deschidere (continuare) spre semnificația sociologică a doctrinei lui Bărnuțiu. Volumul cuprinde în anexă „Discursul dela 2/14 maiu 1848 rostit de Simion Bărnuțiu în Catedrala Blajului (text modernizat)”.

Reacțiile critice la poziția exprimată de Petre Pandrea în monografia sa au oferit prilejul unei reevaluări a operei și personalității lui Simion Bărnuțiu. Nicolae Roșu, după ce într-un articol, bazat în mod special pe monografia lui G. Bogdan-Duică, a încercat o interpretare a lui „Simion Bărnuțiu, naționalist și democrat”<sup>43</sup>, s-a dezlănțuit într-o cronică literară împotriva lui Petre Pandrea, reproșându-i în primul rând lipsa de bună credință în cercetarea izvoarelor, ceea ce face ca întreaga lui argumentare politică să fie caducă. Referindu-se la una dintre afirmațiile lui Petre Pandrea „anume că, «Bărnuțiu a anticipat teoria wilsoniană a autodeterminării popoarelor» (pag. 164), caracterizare care aparține de fapt d-lui Iuliu Maniu”, crede că „este o încercare strategică de a înlesni legătura dintre Simion Bărnuțiu și d-l Iuliu Maniu, de a stabili o filiațiune între pașoptismul ardelenesc și democrația țărănească, contrafacând democratic fenomenul unirii (Alba Iulia) care este numai național”. „O eroare și mai mare face d-l Petre Pandrea atunci când crede a vedea în Simion Bărnuțiu un om politic. Bărnuțiu n’a fost un realizator și nici măcar un vizionar, ci un retor și un agitator muncit de două tendințe care mai târziu se vor ciocni puternic”<sup>44</sup> – mai spune preopinutul. În articolul anterior, mai sus menționat, Nicolae Roșu concluziona: „Importanța lui Simion Bărnuțiu a fost exagerată. El a fost un predecesor, dar nu un doctrinar cu puteri demiurgice care a gândit și a

<sup>41</sup> Petre Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” (Biblioteca de filosofie românească), 1935; idem, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu: monografie*, București, România Press, 2007.

<sup>42</sup> Petre Marcu-Balș, *Izvoarele doctrinei lui Bărnuțiu. Contribuțiune la istoria dreptului public român. Savigny și Bărnuțiu*, în „Revista de drept public”, anul III, nr. 2, 1928, pp. 370–400; idem, *Semnificația lui Bărnuțiu*, în „Gândirea”, anul IX, nr. 5, 1929, pp. 195–199. (Petre Marcu-Balș = Petre Pandrea).

<sup>43</sup> Nicolae Roșu, *Simion Bărnuțiu, naționalist și democrat*, în „Convorbiri literare”, anul LXVIII, nr. 3–5, martie–mai, 1935, pp. 122–130.

<sup>44</sup> Nicolae Roșu, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, în „Convorbiri literare”, anul LXVIII, nr. 9–12, sept.–dec. 1935, pp. 506–509.

formulat ideia statului național. Cercetând opera politică, retorică și juridică a lui Simion Bărnuțiu, nu se poate vorbi de ideia unui stat istoric, pentru că istoricism înseamnă antidemocratism (istoria se împotrivesc democrației), autohtonism, tradiționalism, și ordine naturală a lucrurilor, încapsulată în formula de viață a naționalismului. La 1848 Simion Bărnuțiu și românii ardeleni năzuiau către o integrare egalitară în statul unitar habsburgic, iar la 1860, la Iași, Bărnuțiu singur, după o dureroasă dezamăgire, se alipea entuziast unui stat revoluționar cu instituții și structură democratică. Revoluționarul pașoptist cu ecouri puternice din cultura Blajului și a naționalismului ardelean, este mult superior retorului Bărnuțiu, din Iași un stat liber, dar realizat fără contribuția luminoasă a sufletului autohton. Îndoita situație a lui Simion Bărnuțiu definește precursorul, dar nu pe ordonatorul statului național<sup>45</sup>.

Ovidiu Papadima, într-un articol scris la sfârșitul anului 1935, dar publicat integral abia în culegerea sa din 1943 *Creatorii și lumea lor*<sup>46</sup>, sub titlul *Simion Bărnuț – un profet al naționalismului nostru*, a surprins un alt aspect al monografiei lui Petre Pandrea, spunând că „integrându-l just în școala latinistă [pe Simion Bărnuț], d. Pandrea manifestă însă un ciudat refuz de înțelegere pentru zbuțumul acestei așa-zise școli, micșorând-o istoricește cu abia ascunsă ironie”. Pentru Ovidiu Papadima, „solemnitatea, hieratismul școlii ardelenice, erau acorduri largi de slujbă într-o credință și trebuiau să transforme cu orice preț un adevăr mai mult sau mai puțin științific într-o credință”, și „preot al unei credințe era și Bărnuț” ceea ce se pare că Petre Pandrea n-a înțeles. Referitor la polemica Bărnuțiu-Maioreșcu, el spune că „deși așezat logic pe același teren, al opoziției față de năvala formelor străine, – Maioreșcu, cu sufletul lui prudent ce nu depășea canoanele logicii, nu putea înțelegere zbuțumul adânc al lui Bărnuț, de a crea ceva, pe temeliile bune-rele pe care le găsea ale noastre, înăuntru”.

Un echilibru de forțe în polemica Bărnuțiu-Maioreșcu a adus și Eugen Lovinescu în monografia dedicată lui Titu Maioreșcu. El arată cum acesta (Maioreșcu), cu un „ochiu sigur” ocolește, în polemica sa, părțile în care adversarul ar putea avea dreptate sau chestiunile controversate în care nu s-ar putea produce evidența și diminuează punct cu punct „tăria” argumentelor lui Maioreșcu împotriva lui Bărnuțiu<sup>47</sup>. Diferența dintre poziția lui Titu Maioreșcu față de Bărnuțiu, și ca a lui Eugen Lovinescu, se întvedea încă din primul volum din *Istoria civilizației române moderne* (1924), în care Lovinescu notează la un moment dat: „cerând înlăturarea creștinismului și restaurarea republicei, a liberului veto tribunian, a legilor agrare a lui Licinius Stolo, a lui Sempronius și a fraților Gracchi, – Simion Bărnuțiu, și-a scoborât sonda tradiționalismului și mai adânc până la stâncă formelor

<sup>45</sup> Nicolae Roșu, *loc. cit.*, p. 131.

<sup>46</sup> Ovidiu Papadima, *Creatorii și lumea lor. Schițe de critică literară*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă (Scriitori români contemporani), 1943, pp. 11–32; idem, *Opera critică*, vol. I: *Creatorii și lumea lor*, ed. critică de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2011, pp. 27–42.

<sup>47</sup> E. Lovinescu, *Titu Maioreșcu*, vol. I, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II” (Scriitori români contemporani), 1940, pp. 238–262.



vieții sociale a străbunilor noștri Romani. Ori cât ar părea de absurd, deosebirea de eroare a tradiționalismului bărnățian nu stă, totuși, în natura ci numai în mărimea ei<sup>48</sup>.

O imagine luminoasă a „europeanului Bărnuțiu” a adus-o D. D. Roșca, chiar în focul războiului<sup>49</sup>. „Acum o sută de ani, – spunea atunci D. D. Roșca – inteligența și sufletul lui Bărnuțiu au fost ochii cei mai departe și mai limpede-văzători pe care neamul nostru îl deschisese spre Europa. Prin lupa măritoare și aproape-aducătoare a inteligenței lui Bărnuțiu a descoperit *pentru întâia oară cu luciditate completă* acest neam că, printre armele de tot felul ce le putea importa din Apusul meșter, cea mai tare era aceea spre care întindea mâna fiul de țăran sălăjan: Prin oratorul doctrinar din catedrala Blajului, Europa îmbia poporul românesc de pretutindeni *rațiuni universal-omenești în sprijinul unor drepturi și realități naționale*”<sup>50</sup>.

### III

Instaurarea regimului comunist a dus la intensificarea interesului pentru concepția social-politică a lui Simion Bărnuțiu și orientarea antiteologică, raționalistă și progresistă a filosofiei sale. Nicolae Bagdasar, într-un articol din 1955, în consens cu noua orientare politică, a accentuat latura antimonarhică a concepției lui Bărnuțiu, „adversar neîmpăcat al domnitorului străin”<sup>51</sup>.

Radu Pantazi, într-un articol aproape programatic, despre orientarea antiteologică, raționalistă în filosofia din țările române în prima jumătate a secolului al XIX-lea, consideră că „mișcarea de idei ce tindea la separarea filosofiei de teologie este încheiată logic și cronologic de către *Simion Bărnuțiu*”<sup>52</sup>. După doi ani, același cercetător marxist, aplecându-se asupra tradițiilor republicane în gândirea social-politică din România, este de părere că „dintre gânditorii premarxiști, ale căror idei se cer a fi valorificate pentru orientarea lor republicană, trebuie reliefat cu deosebire Simion Bărnuțiu”<sup>53</sup>. Preocupările lui Radu Pantazi pentru latura filosofică a personalității lui Simion Bărnuțiu s-au cristalizat printr-o serie de prezentări sintetice, începând cu secțiunea din *Istoria gândirii sociale și filozofice din România* (1964)<sup>54</sup>, dezvoltat într-o formă definitivă în volumul întâi din *Istoria*

<sup>48</sup> E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, vol. I: *Forțele revoluționare*, București, Editura „Ancora”, 1924, p. 96.

<sup>49</sup> D. D. Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, în „Luceafărul” (Sibiu), serie nouă, anul IV, 1944, pp. 123–133.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 133; fragmentul apare ușor modificat în: idem, *Oameni și climate*, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 101.

<sup>51</sup> N. Bagdasar, *Concepția social-politică a lui Simion Bărnuțiu*, în „Studii și cercetări științifice. Seria III (Științe sociale)” (Iași), anul VI, nr. 3–4, 1955, pp. 241–262.

<sup>52</sup> Radu Pantazi, *Despre orientarea antiteologică, raționalistă în filosofia din țările române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Cercetări filozofice”, anul VII, nr. 5, 1960, pp. 141–150 [147–150].

<sup>53</sup> Radu Pantazi, *Tradiții republicane în gândirea social-politică din România*, în „Cercetări filozofice”, anul IX, nr. 6, 1962, pp. 1481–1504 [1485–1487].

<sup>54</sup> *Istoria gândirii sociale și filozofice din România*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, pp. 204 ș.u.

*filosofiei românești* (1972)<sup>55</sup>, reluat identic în ediția a doua din 1985, după ce a publicat și o monografie cuprinzătoare despre opera și gândirea lui Simion Bărnuțiu, în 1967<sup>56</sup>. Tot el a realizat articolul despre Simion Bărnuțiu din *Mic dicționar filozofic* (București, Editura Politică, 1969, p. 34; ed. a doua, 1973, pp. 52, 53), ușor dezvoltat în *Dicționar de filosofie* (București, Editura Politică, 1978, pp. 68, 69). O altă istorie (marxistă) a filosofiei românești, în care Simion Bărnuțiu este menționat printre „profesorii de filosofie” din generația de la 1848, este cea a lui Gheorghe Al. Cazan (1984)<sup>57</sup>. În ediția revăzută a lucrării, din 2001, autorul aduce o precizare prezentării făcute, prin titlul: „Simion Bărnuțiu. Comentator al *Criticii rațiunii pure*”<sup>58</sup> (sic!).

De gândirea social-politică și juridică a lui Simion Bărnuțiu s-au ocupat și o serie de cercetători din domeniul istoric<sup>59</sup>, juridic<sup>60</sup>, sociologic<sup>61</sup>. Gândirea lui pedagogică s-a bucurat de asemenea de un real interes<sup>62</sup>.

<sup>55</sup> *Istoria filozofiei românești*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, pp. 226–252 (Ed. a 2-a, 1985, pp. 340–363).

<sup>56</sup> Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu: opera și gândirea*, București, Editura Științifică, 1967.

<sup>57</sup> Gh. Al. Cazan, *Istoria filosofiei românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1984, pp. 112–114.

<sup>58</sup> Idem, *Filosofie românească. De la Zalmoxis la Titu Maiorescu*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa” S. R. L., 2001, pp. 214–216.

<sup>59</sup> Vasile Netea, *Simion Bărnuțiu, combatant pour le droit du peuple roumain*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, nr. 3, 1964, pp. 501–524; Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj, 3–5 (15–17) mai 1848: începuturile și alcătuirea programului revoluției din 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1966, pp. 209–217, 422–429; Constantin Rusu, *Asupra concepției contractualiste a lui Simion Bărnuțiu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” (Cluj), vol. XV, 1972, pp. 465–470; Avram Andea, *Conceptul bărnățian de libertate*, în „Athenaeum. Buletin științific studentesc”, I, 1970, pp. 111–121; idem, *Libertatea națională în concepția lui Simeon Bărnuțiu*, în: *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, pp. 295–302; idem, *Libertate și proprietate în concepția lui Simeon Bărnuțiu*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria Historia”, fasc. 1, 1973, pp. 3–51; Valentin Dărăban, *Unele aspecte ale raportului dintre limbă, cultură și libertate națională în gândirea lui Simion Bărnuțiu*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), 1977, pp. 305–310; idem, *Libertate națională – libertate ecleziastică în gândirea lui Simion Bărnuțiu*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), anul II, 1978, pp. 339–349; Avram Andea, *Concepția juridică a lui Simion Bărnuțiu în lumina dreptului natural privat predat la Blaj*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), IV, 1980, pp. 489–499.

<sup>60</sup> Ion Vîntu, *Contribuții la cunoașterea gândirii politice și juridice a lui Simion Bărnuțiu*, în „Studii și cercetări juridice”, anul IX, nr. 4, 1964, pp. 657–668; Gh. Gilescu, *Istoria gândirii politice-juridice*, partea I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, pp. 255–264.

<sup>61</sup> Miron Constantinescu, *Progressive ideas in the work of Simion Bărnuțiu*, în „The Romanian Journal of Sociology”, 1966; idem, *Idées avancées dans l’œuvre de Simion Bărnuțiu*, în: Miron Constantinescu – V. Liveanu, *Sur quelques problèmes d’histoire*, Bucarest, Editions de l’Académie de la République Socialiste Roumanie (Bibliotheca Historica Roumaniae, 14), 1966, pp. 7–33; Mihalache Turtoi, *Ideea contractului social în gândirea lui Simion Bărnuțiu*, în „Analele Universității din Timișoara. Seria științe sociale”, vol. I, nr. 2, 1976, pp. 43–53; George Em. Marica, *Discursul lui Bărnuțiu de la 2/14 mai 1848 și Scrierile mărunte ale lui Simion Bărnuțiu după 1850*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, pp. 121–136, respectiv 137–215. Vezi și volumul colectiv: *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1968 (autori: George Em. Marica, Iosif Hajós, Călina Mare, Constantin Rusu).

<sup>62</sup> Mioara Cimpoieș, *Locul lui Simion Bărnuțiu în pedagogia noastră*, în „Revista de pedagogie”, anul XII, nr. 9, 1963, pp. 80–9; idem, *Simion Bărnuțiu*, în: *Din istoria pedagogiei românești*, vol. III, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967, pp. 130–161; Avram Andea, *Beiträge zum pädagogischen Denken Simeon Bărnuțius in der Zeit seiner Blajer Tätigkeit*, în „Noesis”, vol. III, 1975, pp. 187–198; Corneliu Albu, *Universitatea românească a Transilvaniei în concepția lui Simion Bărnuțiu*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), VIII, 1984, pp. 435–443.

O altă contribuție a lui Simion Bărnuțiu cercetată în perioada comunistă a fost cea pe care a avut-o în calitate de profesor de estetică și „autor a primului curs de estetică din cultura română”. O primă prezentare detaliată a acestuia, după manuscrisul păstrat la Biblioteca Academiei, a fost făcută de Ion Iliescu, într-un articol din numărul 12 al „Revistei de filosofie” din anul 1964. Concluzia cercetătorului este că, „cu toate că autorul manuscrisului *Estetica* nu a elaborat cursul său (primul în cultura noastră) generalizând practica artistică a epocii în care a trăit, ci și-a luat drept model și izvor de documentare lucrarea lui Krug, el are totuși meritul de a fi prezentat, în ansamblu, în spirit progresist problemele principale ale esteticii în toată varietatea și bogăția lor. Prin aceasta, aportul lui la răspândirea cunoștințelor, la încetățenirea și înțelegerea problematicii realiste a esteticii și implicit la dezvoltarea terminologiei acestei discipline este incontestabil”<sup>63</sup>. Când l-a inclus, în 1972, în volumul său, *Geneza ideilor estetice în cultura românească (secolele XVI–XIX)*<sup>64</sup>, a adăugat și un capitol despre implicațiile estetice în *Pedagogia și Psihologia empirică și Logica* aceluiași autor. În același an, Ion Iliescu a publicat *Estetica* lui Simion Bărnuțiu, după ce s-a ocupat de stabilirea textului, pe care l-a îngrijit și prefațat, precizând în nota asupra ediției că volumul reprezintă cursul de estetică ținut de Simion Bărnuțiu la Universitatea din Iași între anii 1858–1863<sup>65</sup>. Ion Iliescu este și autorul articolului despre Simion Bărnuțiu din *Dicționar de estetică generală* (București, Editura Politică, 1972, pp. 48, 49).

Referindu-se la prima estetică românească (*Estetica* lui Bărnuțiu), Marcel Petrișor spune că – după o clasificare a Școlii Ardelene – este deopotrivă *desfătătoare*, „pentru toți cei interesați de parfumul unei limbi sau mai bine zis al unei terminologii de mult apuse” și *procopsitoare*, „pentru toți cei interesați de istoria constituirii unei gândiri românești, operante într-un teren în care alte cugete se mișcau de mult cu dezinvoltură”. „Faptul că o primă estetică, constituită după model nemțesc, adică metodic și complet, a putut fi expusă și susținută în cea dintâi universitate românească, într-o vreme când gândirea noastră era destul de puțin obișnuită cu rigorile sistemului, are” – crede Marcel Petrișor – „pentru noi importanța pe care o au pentru poporul german primele scrieri de estetică ale lui Kant”. Și deși recunoaște că „Bărnuțiu nu și-a exploatat critic gândirea-i sistematică, cum a făcut ilustrul său confrate”, e de părere că „estetica lui Bărnuțiu are un mare merit, și anume acela că în partea ei aplicativă își alege exemplele cu dexteritate din toate domeniile artei. Or, modul în care se face această adecvare a teoriei la obiect este foarte ingenios, prin aceasta dascălul ardelean vădind, alături de disocierea critică, și un acut simț al conjugărilor armonice. Există apoi în această estetică și idei a

<sup>63</sup> Ion Iliescu, *Simion Bărnuțiu și primul curs de estetică în cultura românească*, în „Revista de filozofie”, tomul XIV, nr. 2, 1967, pp. 147–156.

<sup>64</sup> Ion Iliescu, *Simion Bărnuțiu și primul curs de estetică în cultura românească*, în *Geneza ideilor estetice în cultura românească (Secolele XVI–XIX)*, Timișoara, Editura Facla, 1972, pp. 265–284.

<sup>65</sup> Simion Bărnuțiu, *Estetica*, text stabilit, îngrijit, și prefațat de Ion Iliescu, București, Editura Științifică (Colecția de estetică), 1972.

căror noutate este de-a dreptul surprinzătoare, mai ales dacă le raportăm la substratul filosofic european de atunci. Astfel, ideea legării esteticului de etic o găsim mai clar precizată la el decât în climatul german, unde esteticul tindea să devină valoarea gratuită *în și pentru sine*, desprinzându-se total de etic și fundamentându-se ca disciplină aparte” (vezi Kant, *Critica puterii de judecată*)./ „O altă idee extrem de importantă a lui Bărnuțiu este subordonarea criticii față de estetică, el dealtfel intuind mai mult decât gândind că nu există mare critică în afara esteticii, după cum nici o mare estetică în afara filosofiei” mai spune Marcel Petrișor, atrăgând atenția asupra faptului că „toată puterea gândului «preacinstiului nostru dascăl întru frumos» se vede nu numai din sinteza pe care o face, ci și din intuițiile pe care le are în legătură cu perspectivele și locul acestei discipline”<sup>66</sup>.

Aflat în descendență maioreșciană, Anton Dumitriu l-a cuprins timid pe Simion Bărnuțiu în *Istoria logicii*, din 1969<sup>67</sup>, prezentarea fiind reluată neschimbat și în ediția din 1998<sup>68</sup>. Cu mai multă deferență l-a tratat Valeriu Streinu în studiul său despre *Logica formală în cultura filozofică din România în secolul al XIX-lea* (1975), publicat în *Probleme de logică*<sup>69</sup>, în care l-a numit „o remarcabilă figură a gândirii filosofice românești din secolul al XIX-lea”. Valeriu Streinu face referire și la partea de logică din *Filosofia preste tot – „Invetiatur’a Cugetarei”* –, cursul de filosofie de la Blaj, disponibil doar în manuscris, la acea dată.

*Psichologia empirică și Logica* a fost reținută și de către Traian Herseni în volumul său despre *Cultura psihologică românească* (1980), fiind reiterat cu acest prilej faptul că „psihologia aceasta empirică face parte din antropologie”. Autorul arată că statutul epistemologic nou al psihologiei empirice, parte constitutivă a antropologiei sau biologiei umane, acordat de Beck-Bărnuțiu este plin de consecințe pozitive pentru „științificarea” disciplinei<sup>70</sup>.

Ioan Oprea a inițiat o temeinică cercetare a limbajului filosofic bărnățian<sup>71</sup>.

Ioan Chindriș a scos la iveală într-un număr din „Manuscriptum” imaginea lui Simion Bărnuțiu – istoric al filosofiei<sup>72</sup>.

<sup>66</sup> Marcel Petrișor, *Estetica lui Bărnuțiu*, în *Steaua* (Cluj), anul XXIV (serie nouă), 1973, p. 6; idem, *Prima estetică românească (Estetica lui Bărnuțiu)*, în *Vitralii*, București, Editura Eminescu, 1978, pp. 49, 50.

<sup>67</sup> Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, pp. 891, 892.

<sup>68</sup> Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, ed. a 3-a rev. și adăugită, vol. IV, București, Editura Tehnică, 1998, pp. 323, 324.

<sup>69</sup> Valeriu Streinu, *Logica formală în cultura filozofică din România în secolul al XIX-lea*, în *Probleme de logică*, vol. VI, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, pp. 171–195.

<sup>70</sup> Traian Herseni, *Cultura psihologică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, pp. 181, 182.

<sup>71</sup> Ioan Oprea, *Un făuritor al limbii și culturii românești moderne: Simion Bărnuțiu*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară. A. Lingvistică”, tomul XXIX, 1983–1984, pp. 523–531.

<sup>72</sup> Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Istoric al filosofiei*, în „Manuscriptum”, anul XVI, nr. 3 (60), 1985, pp. 124–137.

Suportul logistic pentru multe dintre aceste preocupări a fost oferit de susținuta activitate de investigare a vieții și activității lui Simion Bărnuțiu, continuată în această perioadă de autori precum: I. Lăzărescu<sup>73</sup>, Dumitru Ghișe<sup>74</sup>, Pompiliu Teodor<sup>75</sup>, Ștefan Pascu<sup>76</sup>, Alexandru Husar<sup>77</sup>, George Em. Marica<sup>78</sup>, Nicolae Grigoraș<sup>79</sup>, Avram Andea<sup>80</sup>, Mircea Popa<sup>81</sup>, Ioan Mârza<sup>82</sup>, Corneliu Albu<sup>83</sup> ș. a.

Personalitatea lui Simion Bărnuțiu a fost oglindită în lucrări de referință; în afară de cele deja menționate (*Dicționar de filosofie și Dicționar de estetică generală*): *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900* (București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, pp. 92–94; autorul articolului: Dan Mănuță), *Dicționar de literatură română* (coord. Dim Păcurariu, București, Editura Univers, 1979, p. 54; autorul articolului: Paul Cornea), *Enciclopedia istoriografiei românești* (coord. șt. Ștefan Stoenescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 51, 52; autorul articolului: Georgeta Penelea).

Fragmente din textele sale au fost cuprinse în numeroase antologii: *Antologia gândirii românești. Secolele XV–XIX* (partea I, red. responsabil acad. C. I. Gulian, București, Editura Politică, 1967, pp. 369–388), *Gîndirea pedagogică a generației de la 1848* (st. introductive și texte alese de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu, Gh. Pînuță, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, pp. 121–130), *Citori de școală românească. Secolul al XIX-lea* de Titu Georgescu și Emil Bâldescu (București, Editura pentru Literatură, 1971, pp. 84–91), *Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830–1860)* (vol. I, antologie, studii și bibliografie de P. Cornea,

<sup>73</sup> I. Lăzărescu, *Discipolii lui S. Bărnuțiu*, în „Studii și cercetări științifice. Filologie”, anul VII, fasc. 2, 1956, pp. 101–109.

<sup>74</sup> Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Contribuții la cunoașterea activității filozofice a lui Simion Bărnuțiu*, în „Revista de filozofie”, XI, nr. 3, 1964, pp. 357–369.

<sup>75</sup> Pompiliu Teodor, *Noi precizări în legătură cu izvoarele lucrărilor bărnuțiene*, în *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, pp.

<sup>76</sup> Ștefan Pascu, *Viața și activitatea lui Simion Bărnuțiu*, în „Studia Univesitatis Babeș-Bolyai. Seria Historia”, fasciculus 1, 1964, pp. 7–17; articolul a fost reeditat în: idem, *Pietre de temelie din trecut pentru vremurile de astăzi*, Cluj, 1967, pp. 125–135.

<sup>77</sup> Al. Husar, *Învățămîntul estetic la Universitatea din Iași*, în „Analele științifice ale Universității Al I. Cuza din Iași. Secția a III-a: Științe sociale, limbă și literatură”, serie nouă, tomul XI, fasc. 2, 1965,

<sup>78</sup> George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, 1969, pp. 42–49, 193–200.

<sup>79</sup> Nicolae Grigoraș, *Activitatea lui Simeon Bărnuțiu la Iași (1855–1864)*, în „Steaua” (Cluj), anul XVII, nr. 8, aug. 1966, pp. 82–90.

<sup>80</sup> Avram Andea, *Precizări noi despre activitatea profesorală a lui Simeon Bărnuțiu la Blaj*, în „Ziridava” (Arad), XI, 1979, p. 939–948.

<sup>81</sup> Mircea Popa, *Ultimii ani ai lui Simion Bărnuțiu la Iași*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), IV, 1980, pp. 525–531.

<sup>82</sup> Iacob Mârza, *Corpul profesoral de la liceul din Blaj în anii 1843–1845*, în „Apulum” (Alba-Iulia), XVIII, 1980, pp. 325–337; idem, *Simion Bărnuțiu, profesor de filosofie la liceul din Blaj (Trei documente inedite)*, în „Acta Mvsei Porolissensis” (Zalău), V, 1981, pp. 693–706.

<sup>83</sup> Corneliu Albu, *Simion Bărnuțiu*, București, Editura Științifică și Enciclopedică (Știința pentru toți), 1985.

text stabilit, note și medalioane biografice de M. Zamfir, București, Editura pentru Literatură, 1969, pp. 357–385), *Despre frumos și artă: tradițiile gândirii estetice românești* (antologie, tabel cronologic și prezentare de Vasile Morar, pref. de Ion Ianoși, București, Editura Minerva/Biblioteca pentru toți/, 1984, pp. 49–73), *Antologie de filosofie românească* (vol. I, antologie, pref. și prezentare de Mircea Măciu, București, Editura Minerva/ Biblioteca pentru toți/, 1986, pp. 105–116), *Filozofie și religie în evoluția culturii române moderne*, vol. I, studii și antologie de S. Ghiță și D. Ghișe, București, Editura Științifică și Enciclopedică /Biblioteca de filozofie românească/, 1984, pp. 62–66).

#### IV

După 1989 au văzut lumina tiparului alte două lucrări lăsate în manuscris de Simion Bărnuțiu: *Istoria filosofiei* (2 vol.: 2000, 2002)<sup>84</sup> și *Filosofia după W. T. Krug* (2004)<sup>85</sup>. De asemenea, Ioan Chindriș a publicat o cuprinzătoare antologie de texte bărnățiene sub titlul *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană* (1999)<sup>86</sup>. Volumul este însoțit de un amplu aparat critic și interpretativ, ceea ce justifică subtitlul lucrării: *O hermeneutică de texte*.

Salutând apariția primului volum din *Istoria filosofiei*, Alexandru Surdu a readus în discuție „motivele nedreptului atac maioreșcian” în contrast cu „hărnicia” lui Simion Bărnuțiu care a elaborat un sistem disciplinar cuprinzător, demn de a fi cunoscut pentru punerea în evidență a „elevanței învățământului filosofic românesc, liceal și universitar, încă de la începuturile culturii noastre moderne”<sup>87</sup>.

Ioan Oprea și-a materializat mai vechile cercetări, publicând *Terminologia filosofică românească modernă* (1996)<sup>88</sup>. În paginile acordate lui Simion Bărnuțiu, remarcă rolul său, „foarte mare”, „în difuzarea filozofiei la români și promovarea

<sup>84</sup> Simion Bărnuțiu, *Istoria filosofiei*, vol. I, ed. princeps după manuscris, realizată de Ioan Chindriș, Mihai-Teodor Racovițan, Gavril Matei, coord. Ioan Chindriș, București, Editura România Press, 2000; vol. II, ed. princeps după manuscris, realizată de Ioan Chindriș, Ionuț Isac, Mihai-Teodor Racovițan, coord. Ioan Chindriș, București, Editura România Press, 2002.

<sup>85</sup> Simion Bărnuțiu, *Filosofia după W. T. Krug*, ed. princeps după manuscris inedit, st. introductiv de Ionuț Isac, text îngrijit, cronologie și notă asupra ediției Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

<sup>86</sup> Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană: o hermeneutică de texte*, Cluj-Napoca, 1999. Volumul reprezintă o ediție extinsă a lucrării: Simion Bărnuțiu, *Discursul de la Blaj și scrieri de la 1848*, pref. de Ion Rațiu, ed. îngrijită de Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, Uniunea Mondială a Românilor Liberi, 1990. Vezi și: Ioan Chindriș, *Hermeneutica istorică a discursului lui Simion Bărnuțiu*, în *Naționalismul modern: eseuri infidele*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1996, pp. 136–149.

<sup>87</sup> Alexandru Surdu, *Simion Bărnuțiu în actualitate*, în *Mărturiile anamnezei*, București, Paideia (Colecția de studii și eseuri), 2004, pp. 125–131.

<sup>88</sup> Ioan Oprea, *Terminologia filosofică românească modernă: studii asupra epocii de formare*, București, Editura Științifică (Corpusul filosofiei românești), 1996.

terminologiei filozofice moderne”, „ținând cont că a profesat în două mari centre culturale românești, Blaj și Iași, a participat la inițierea și stabilizarea procesului de predare a filozofiei în limba națională și, potrivit mărturiilor din epocă, a exercitat o mare influență asupra celor ce-i audiau cursurile”. După ce se oprește puțin asupra preocupărilor lui Bărnuțiu pentru „problema limbii naționale în cultură” și observațiile acestuia legate de „relația între rațiune (de fapt, cugetare) și limbă”, autorul îi analizează terminologia filozofică întrebuințată, „caracterizată printr-o mare bogăție și varietate”, reliefând importante deosebiri legate de cele două faze ale activității sale. Astfel, vorbește despre calcurile specifice cursurilor de la Blaj și mai puțin întâlnite în cele de la Iași, adoptarea neologismelor latinești și renunțarea la termenii vechi în perioada ieșeană, modul în care glosele bilingve devin glose de indicație etimologico-genetică, folosirea unor sufixe ș.a.

Particularizând cercetarea, Eugen S. Cucerzan a analizat termenii de bază din „familia ființei” întâlniți la Bărnuțiu, încercând să dea și o listă completă a acestora – „absolutul”, „a fi în genere”, „a fi peste tot”, „a fire”, „aieva”, „aievimea”, „aptualitatea (aptualul)”, „ce este”, „ceva”, „ceva ce este”, „ente”, „esistere”, „estime”, „estire”, „fiintia”, „fiintia”, „fiintia aieva”, „fiintia în sine”, „fiintia logicească”, „fiintia realisimă”, „fiente”, „fire”, „lumea”, „mundul”, „natura”, „necondiționatul”, „realitatea”, „totul”, „universul” – pentru a marca „epoca de început, de căutări și frământări a filozofiei și terminologiei filozofice românești”<sup>89</sup>.

Contextul cultural al afirmării și semnificația prezenței lui Simion Bărnuțiu, în epocă, a fost readus în atenție de articolul *Toposuri romantice în fundamentarea filozofică a naționalismului românesc. Gânditorii de la 1848* de Mona Mamulea. Autoarea a demonstrat existența unui fundament de natură romantică în definiția pe care Bărnuțiu – „cel dintâi filosof al Dreptului românesc” după cum spunea Pandrea – o dă dreptului, regăsit și în ideea lui despre evoluția dreptului *pe baze străbune*<sup>90</sup>. În sens mai larg, despre ideologia națională, și rolul lui Bărnuțiu în „nașterea unei națiuni” putem afla, în volumul publicat în limba engleză la Cluj-Napoca, de Cristian Ivaneș, *National ideology and the making of a nation: Simion Bărnuțiu and the romanian Revolution of 1848–1849 in Transilvania* (2010)<sup>91</sup> sau în *Dicționar al personalităților de la 1848* (București, Editura Academiei Române, 2008; autorul articolului despre Bărnuțiu: Ionuț Isac).

Probabil că, schițând un „profil istoric” asupra gândirii românești, am putea avea în vedere, în primul rând, gândirea social-politică a lui Simion Bărnuțiu; este

<sup>89</sup> Eugen S. Cucerzan, *Familia ființei la Simion Bărnuțiu*, în *Perspective filozofice românești*, Cluj-Napoca, Editura Academic Press, 2002, pp. 186–203; idem, *Familia ființei: soluții terminologice*, Cluj-Napoca, Editura „Grinta”, 2002, passim.

<sup>90</sup> Mona Mamulea, *Toposuri romantice în fundamentarea filozofică a naționalismului românesc. Gânditorii de la 1848*, în „Revista de filozofie”, tomul LI, nr. 1–2, 2004, pp. 207, 208.

<sup>91</sup> Cristian Ivaneș, *National ideology and the making of a nation: Simion Bărnuțiu and the romanian Revolution of 1848–1849 in Transilvania*, foreword by Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, Eikon, 2010.

cea ce a făcut Vasile Muscă, punând accentul pe conceptul de libertate<sup>92</sup>. Bărnuțiu – teoretician al dreptului și gânditor politic – continuă să fie redescoperit<sup>93</sup>.

Dar Simion Bărnuțiu își are locul, cu deplină îndreptățire, și în domenii specializate ale filosofiei românești, după cum am arătat și după cum dovedesc volume precum: *Istoria logicii românești* (2006)<sup>94</sup>, *Contributori în contul logicii ieșene* (2010)<sup>95</sup> sau *Istoria esteticii românești* (2008). Autorul celei din urmă, Grigore Smeu, numește cursul universitar de estetică generală ținut de Bărnuțiu la Iași, „debutul *pregnant* al autonomizării esteticii românești”<sup>96</sup>.

Recent, o investigare a surselor germane a activității filosofice a lui Simion Bărnuțiu a întreprins Alexandra-Catrina Ciornei în două articole publicate în noua serie a revistei „Transilvania” (Sibiu)<sup>97</sup>; în primul, se prezintă, detaliat, „convergențe și diferențe” între *Estetica* lui Bărnuțiu și *System der theoretischen Philosophie. Ästhetik oder Geschmackslehre* de W. T. Krug. Tot de curând, chiar în paginile „Revistei de filosofie”, Andreea-Georgiana Dragomir a încercat o expunere sistematică a filosofiei lui Simion Bărnuțiu reamintindu-ne de metafizica, logica, etica, estetica și filosofia dreptului din opera sa<sup>98</sup>.

<sup>92</sup> Vasile Muscă, *Încercare asupra gândirii românești: schița unui profil istoric*, Cluj-Napoca, Editura „Grinta”, 2002, pp. 37–44.

<sup>93</sup> Vezi: Irina Cristea, *Simion Bărnuțiu – Dreptul rațional și statul juridic*, în „Sociologie românească”, nr. 3–4, 1991, pp. 205–210 și Camil Mureșan, *Simion Bărnuțiu – gânditor politic*, în „Viața românească”, anul XCVIII, nr. 1, 2003, pp. 21–25.

<sup>94</sup> *Istoria logicii românești*, coord. Alexandru Surdu, Dragoș Popescu, București, Editura Tehnică (Cogito), 2006, pp. 36–39 (Titus Lates, *Psicologia empirică și Logica lui Simion Bărnuțiu*).

<sup>95</sup> George Ceaușu, Petru Ioan, Melentina Toma, *Contributori în contul logicii ieșene: 150 de ani în slujba Organon-ului la Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași*, Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2010, pp. 71–74.

<sup>96</sup> Grigore Smeu, *Istoria esteticii românești*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 144.

<sup>97</sup> Alexandra-Catrina Ciornei, „*Estetica*” lui Simion Bărnuțiu și „*System der theoretischen Philosophie. Ästhetik oder Geschmackslehre*” de T. Krug, în „Transilvania” (Sibiu), anul XXXVII, nr. 1, 2008, p. 56–63; Alexandra-Catrina Ciornei, *Activitatea lui Simion Bărnuțiu. Surse germane*, în „Transilvania” (Sibiu), anul XXXVII, nr. 6, 2008, pp. 38–47.

<sup>98</sup> Andreea-Georgiana Dragomir, *Filosofia lui Simion Bărnuțiu*, în „Revista de filosofie”, tomul LVIII, nr. 3–4, 2011, pp. 339–357.